

У.Садова, О.Гринькевич

ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ У ФОКУСІ ІНТЕРЕСІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ, ВЛАДИ І БІЗНЕСУ

(за результатами зустрічі, організованої Прес-центром «Гал-Інфо»)¹

Фото: Олена Ляхович, Гал-інфо

В Україні тема трудової міграції уже традиційно займає чільні місця в політико-інформаційних, економічних й інших матеріалах ЗМІ. Особливої гостроти її висвітлення набирає щороку у літній період, коли у вищій школі розпочинається вступна кампанія й міграційні втрати потенціалу молоді є не абияк відчутними. На тлі затяжної демографічної кризи міграційні настрої абітурієнтів не лише блокують процеси збереження ресурсного потенціалу вітчизняних освітніх та наукових шкіл, але й ведуть до руйнування соціокультурних засад розвитку вітчизняного ринку праці, продукують загрози національній безпеці країни.

Ці питання стали предметом дискусії, проведеної у Львові у Прес-центрі Галінфо 20 липня 2018 року під назвою «Проблеми трудової та освітньої міграції з України».

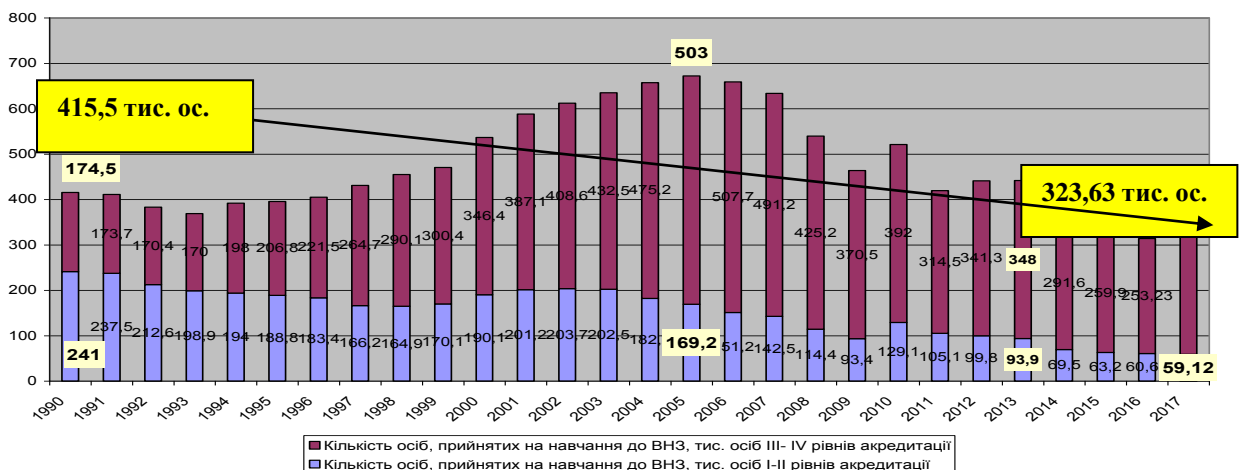
¹ За результатами зустрічі, організованої Прес-центром «Гал-Інфо», 20 липня 2018 р. // Електронний ресурс. Спосіб доступу: [Open Discussion: «Проблеми трудової та освітньої міграції з України». Онлайн](#)

Коротка довідка до дискусії:

Сфера освіти і міграція. Згідно даних державної служби статистики України кількість осіб, котрі були прийняті на навчання у ВНЗ, скоротилася за період 2014-2017 роки на 118,27 тис. осіб – з 415,5 тис. осіб у 1990 році до 323,63 тис. осіб у 2017 році (рис. 1). Падіння значень показника є співвимірне з кількістю усіх студентів, які взагалі навчаються на бакалавраті та в магістратурі в окремих країнах світу. Для порівняння, наведений показник майже удвічі перевищує загальної кількості студентів такої країни як Молдова (на початок 2017/18 навчального року - 65,5 тис. осіб)², у півтора – як Латвія (в 2017/18 н.р. – 81,6 тис. осіб)³. Наведені дані зовсім не вказують падіння інтересу вітчизняної молоді до здобуття освіти. Навпаки, значна її частка включається в освітню міграцію. За даними ЮНЕСКО за три останні роки кількість молодих українців, котрі вирішили здобувати якісну освіту за кордоном (outbound students), зросла більш як у півтора рази - з 49911 осіб в 2014 році до 76181 осіб в 2017 році⁴. Водночас, має місце й те, що усе більше з молодих людей не планує повертатися в Україну.

Рис. Динаміка кількості осіб, прийнятих на навчання до ВНЗ в Україні в 1990-2017 рр., тис. осіб. (2014-2017 рр без даних по тимчасово окупованих територіях АР Крим, м. Севастополя, Донецької та Луганської областей).

² Число студентов в Молдове сократилось // Электронный ресурс. Способ доступа: https://noi.md/ru/news_id/261693

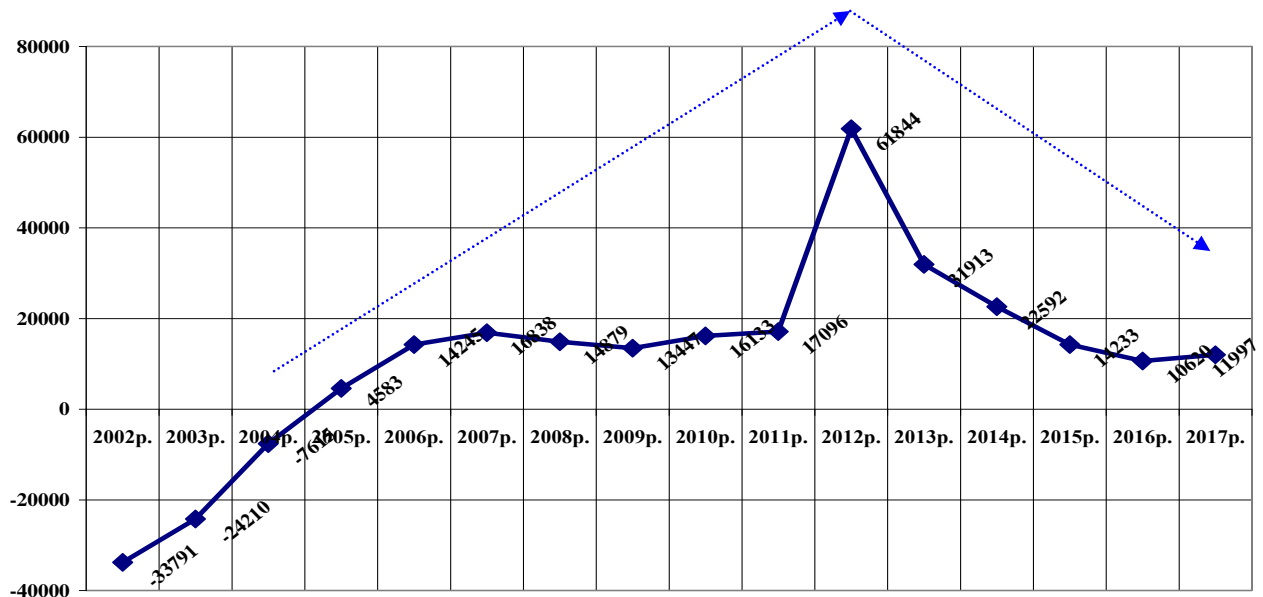
³ Число студентов в латвийских вузах сократилось на 1,6% // Электронный ресурс. Способ доступа: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/chislo-studentov-v-latvijskih-vuzah-sokratilos-na-1-6.d?id=49670523&all=true>

⁴ Education: International student mobility in tertiary education [Электронный ресурс] // UNESCO-UIS, 2016. – Retrieved from : <http://data.uis.unesco.org>.

Сфера ринку праці і міграція. В Україні з'являються ознаки оздоровлення економіки. Лише за 2014-2017 рр. потреба роботодавців у працівниках на заміщення вакантних робочих місць (посад) на ринку праці зростає 1,4 рази - з 48,7 тис. од. до 66,5 тис. од. (наведено за даними стану ситуації на перше півріччя відповідного року)⁵. Водночас, усе більше кваліфікованих працівників надають перевагу трудовій міграції. На жаль, нині в Україні державна статистика не відображає міграційні тренди ринку праці. Водночас, навіть офіційні дані про сальдо української міграції вловлюють певні тенденції (рис.2).

Рис. Динаміка показника сальдо міграції в Україні в 2002-2017 роках (міграційний приріст/скорочення населення за даними поточного обліку ДССУ, осіб)

Показовою є на цьому фоні відомча статистика. За даними Міністерства соціальної політики України нині у державі найвищий рівень плинності кадрів в Європі - за рік кожен п'ятий робітник – звільняється, підприємства вимушені знову шукати нових людей⁶. Активне переманювання та залучення робітників з України іншими державами набирає усе нових обертів. Найбільше зростає попит на українських заробітчан у Польщі, Словаччині, Литві і Хорватії. Так, за

⁵Доповідь "Ринок праці в Україні" (за відповідні роки). Державна служба статистики України. //Електронний ресурс. Спосіб доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁶ Міграція з України зростає і наближається до критичної (14 серпня 2018) НВ – Новое Время //Електронний ресурс. Спосіб доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/mihratsija-z-ukrajini-zrostaє-i-nablizhajetsja-do-kritichnoji-2462687.html>

підрахунками Союзу підприємців і роботодавців Польщі, для підтримки зростання економіки цієї країни необхідно залучити 5 млн емігрантів, а загальна кількість виданих запрошень на роботу в 2018 році для українців складе 3 млн. У Словаччині будівництво нових заводів зумовить в найближчі 3-6 місяців значний дефіцит робочої сили (на рівні 70-100 тис. осіб), котрий теж буде ліквідуватися значною мірою за рахунок робочої сили з України. Варто додати, що в Україні за три роки з 2013-2016 рр. кількість економічно активного населення скоротилася з 21 млн до 18 млн осіб. За цей же період чисельність штатних працівників зменшилася на 2 млн, а самозайнятих – на 2,5 млн. Таким чином, втрата трудового потенціалу, перш за усе, з числа представників молоді є проблемою стратегічної ваги як для української економіки, так і для держави, суспільства.

***

Дискусія «Проблеми трудової та освітньої міграції з України» була проведена за участі спікерів - Романа Матиса, начальника управління інвестиційної політики ЛОДА (модератор), Іванчук Оксани, заступника директора Львівського обласного центру зайнятості, Уляни Садової, експерта, керівника НДЦ «Демос» НУ «Львівська політехніка», Антоніни Курець, HR-спеціаліста компанії «Price Waterhouse Coopers», Володимира Сухого, менеджера освітніх проектів львівського ІТ-кластеру.

У роботі заходу прийняли участь представники бізнесу, громадських організацій, відомі фахівці в галузі освіти та науки Львівщини. Серед відомих людей - Зеновій Бемес, Президент Асоціації роботодавців Львівщини, бізнес-омбудсмен у Львівській області, Леся Довганик – керівник Львівського обласного центру праці, Ольга Гринькевич – докторант економічного факультету ЛНУ ім. Івана Франка, та багато інших.

Пан **Роман Матис** (на правах модератора заходу) окреслив ключові питання дискусії. Він, зокрема, оприлюднив доступну інформацію про обсяги трудової міграції з України, висловив власне бачення її причин, зупинився на шляхах вирішення проблем міграції. Так, за оцінками незалежного Центру економічної стратегії (ЦЕС), створеного в Україні в 2015 році, - сказав пан Роман, в 2015-2017 роках на роботах за кордоном побувало 4 млн українських громадян. Це приблизно 16% трудового населення країни. За іншим джерелом – даними Держстату України з питань зовнішньої трудової міграції населення (обстеження проводилися з використанням методології МОМ в 2005-2008 рр., 2010-2012 рр. та 2015-2017 рр.), упродовж 2015-2017 років з метою заробітку за кордоном перебувало 1,3 млн українських громадян, на 100 тис. більше, ніж у 2010-2012 роках. Озвучуючи власні суб'єктивні спостереження, Р.Матис висловився, що реальні обсяги трудової міграції є більшими. Щодо впливу міграції на функціонування бізнес-компаній регіону (зокрема, з іноземним капіталом), пан Роман припустив, що у штаті їх працівників у середньому близько 8% є потенційними трудовими мігрантами. У світовій практиці критична маса трудової міграції становить 12%. Тобто, трудова міграція не є такою масштабною, як виглядає на перший погляд. Підприємства можуть виявляти потенційних трудових мігрантів серед своїх працівників, скерувати їх на власні дочірні компанії за кордоном, але чомусь не роблять цього. Очевидно, такі підприємства також мають проблеми з трудовою силою і в інших країнах.

Цікавими стали роздуми спікера щодо причин трудової міграції. «У моєму розумінні,- сказав пан Роман, трудова міграція з України до Польщі відбувається через процеси міграції робочої сили з Польщі до Німеччини, а там - до Британії і так далі. Одне з останніх досліджень з питань міграції свідчить про кілька ключових причин виїзду людей закордон. Перш за усе, це отримання грошей для задоволення поточних потреб. Мотивація доходу включає у себе три підгрупи цілей, зокрема, для одних – це бажання придбання житла, для других - купівля авто, зокрема, на

НДЦ "ДЕМОС"

польських «бляхах», ще інших – справляння весілля. Тобто бачимо, що задля задоволення цих потреб потрібний короткотривалий період. До другої групи трудових мігрантів варто віднести тих, хто прагне змінити життєву картинку. Наприклад, чоловіки/жінки, які хочуть «відпочити» від своїх других «половинок». Ця група також чисельна. Окрема група – це далекобійники. Це група людей, які заробляють приблизно 2,5 -3 тис. євро в місяць. Так, вони по дев'ять місяців живуть у фурах. Але, коли із заробленими грошима вони повертаються назад в Україну, то ведуть себе, як «боги». Вони не хочуть працювати, бо повернулись додому відпочивати. У четвертій групі варто об'єднати людей, які прагнуть подорожувати – це переважно молодь. Для них закордонні заробітки – це можливість побачити світ, познайомитись з іншими культурами та традиціями», - розповів Роман Матис.

З числа науковців, які тривалий час займаються дослідженнями проблемних питань української міграції була доктор економічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки Інституту адміністрування та післядипломної освіти Національного університету «Львівська політехніка» **Уляна Садова**. Науковець висловила занепокоєння про те, що міграція з метою заробітку набуває нових форм та цілей – переїзду закордон назавжди. «Безсумнівно, міграція – це свобода вибору людини. Кожен з нас має право обирати умови свого життя та праці. Проте ми сьогодні говоримо про ті ризики для держави, які зумовлені втратою людського капіталу. Сьогодні традиційна економічна міграція трансформується. Адже люди намагаються не просто заробити гроші закордоном, а осісти там. Спершу вони переїжджають, а згодом забирають до себе сім'ю. Це безперечно небезпечний виклик для України. Адже в наслідок цього ми можемо втратити демографічний потенціал, людський капітал, традиції виховання, культурні цінності тощо. Та особливо хочу наголосити на сучасній п'ятій хвилі міграції, яка припадає на друге десятиліття 20 ст. і є за суттю освітньою. Нині молодь - зазначила Уляна Садова, у різний спосіб виїжджає за кордон. Хтось, щоб отримати вищу оплату праці, хтось більш якісну освіту, можливість краще комунікувати з подібними собі завдяки вивченню іншої мови. За її словами, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» провели дослідження на цю тему серед студентів. Виявилось, що на останніх курсах понад 90 відсотків студентів, які вивчають будівництво та архітектуру, ІТ-технології, хімію тощо, заявляють, що хочуть їхати за кордон,

щоб облаштувати своє життя там. Свого часу такими процесами була пронизана Польща і місця, які там звільнилися, зайняли українські студенти і викладачі. До того ж, уряд Польщі створює сприятливі умови для цього, щоб мотивувати їх до еміграції (квоти, стипендії, заробітна плата та соціальні пакети і т.п.). Проте, на думку Уляни Садової, український уряд теж має робити певні кроки для того, щоб українські студенти залишалися в Україні. Потрібно створювати такий пакет соціальних послуг, який би втримав викладача і студента в Україні.

Ще одне питання, на яке звернула увагу Уляна Ярославівна – це потреба стратегічного планування розвитку території України, розробки програми відродження окремих галузей економіки (не лише ІТ-сфери та туризму), які б визначали «економічне обличчя» того чи іншого регіону.. Нові ринки праці вимагатимуть нової робочої сили. Відтак проблемою може стати питання, що робити з людьми, які будуть приїжджати до нас з азійських країн, як їх ввести у нашу культуру і т.п.

Органічним продовженням дискусії став виступ заступника директора Львівського обласного центру зайнятості **Оксани Іванчук**. Вона, зокрема, наголосила, що відсутність роботи нині стає щораз меншим чинником для міграції. Серед причин трудової міграції на першому місці стоїть низький рівень заробітної плати. Адже кількість вакансій в Україні зростає, але трудова міграція не зменшується.

Так, згідно з даними Державної служби зайнятості у Львівській області за останні два роки кількість вакансій зросла на 50%. З 8 тисяч вакансій, - 2/3 – потреба у робітничих кадрах, 1/3 – фахівцях з вищою освітою. «Служба зайнятості на ринку праці займає нішу приблизно 26 відсотків від загальної кількості прийнятих працівників. Тобто, реально потреба в персоналі є, роботодавці відчувають шалений кадровий голод. Зокрема, на Львівщині ми не можемо забезпечити кадрову потребу у швачках», – сказала Оксана Іванчук. За її словами, у Центрі зайнятості після завершення навчання зазвичай реєструються близько п'ять-шість тисяч випускників вищої школи, півтора-дві тисячі випускників професійно-технічних навчальних закладів.

Про мотиваційні чинники зайнятості персоналу розповіла HR-спеціаліст компанії «PriceWaterhouseCoopers» **Антоніна Курець**. «Наші працівники - - зазначила Антоніна Курець, не відчувають різниці між умовами праці тут в Україні і нашій компанії в Польщі. Це дає нам поштовх діяти далі, розвивати і планувати компанію на ринку праці. Ми дбаємо про гідну заробітну плату, студентам ми одразу пропонуємо оплату та офіційне працевлаштування з

першого дня. Окрім цього - це річний бонус, який діє у нас. Та найбільшою мотивацією для працівників є атмосфера в компанії, гідне відношення, яке дозволяє не лише утримувати людей, але й розвивати компанію».

Нині у Львові набули найбільшого піднесення дві галузі: ІТ-технології та туризм. Саме на розвитку першої з них акцентував увагу **Володимир Сухий**, менеджер освітніх проектів львівського ІТ-кластеру. Загалом у Львові є 250 ІТ-компаній, в яких працює близько 20 тисяч працівників. Львівський ІТ-кластер також модернізує освіту у вишах Львова. Перша пілотна програма стартувала у Львівській політехніці у 2016 році. Минулого року відкрили одну програму у Львівській політехніці, і ще одну – в університеті ім. І. Франка на факультеті електроніки. Також були оновлені програми комп'ютерні науки і аналітика даних на факультеті прикладної математики. Цього року у співпраці з вишами були оновлені ще чотири навчальні програми. «У нас що семестру є курс «Управління ІТ-проектами, або командна робота», с казав пан Володимир. Студенти діляться на команди і один семестр працюють над власним проектом. Проекти можуть бути різні – це розробка якогось сайту, додатку, «розумних» речей та пристроїв. Кожній команді ми надаємо ментора з ІТ-компанії, який і допомагає студентам реалізувати свій проект. Відповідно з кожним семестром студенти опрацьовують свої проекти краще, ментори розповідають своїм співробітникам про ці проекти, таким чином залучаємо ще більше ІТ-спеціалістів.» - зазначив Володимир Сухий. Тобто, у Львові вже є компанії, які повернуті обличчям до працівника, – створюють привабливу атмосферу у колективі, гнучкий робочий час, високий рівень оплати праці. Є такі, що переманюють студентів, які навчаються в Польщі, назад в Україну. Але таких компаній не так багато, тому питання, як втримати працівника в Україні, залишається актуальним і є дуже важливим для зростання економіки.

У роботі зустрічі активну участь прийняли представники бізнесу, громадські активісти Львівщини. Присутні, висловлюючи свою підтримку організаторам зустрічі, побажали на перспективу більше уваги звертати не на наслідки, а на причини міграції, шукати ефективні шляхи подолання проблем. На завершення Роман Матис зазначив, що «сьогодні найлегше кричати, що все пропало. Але сьогоднішня дискусія демонструє, що вирішення є і є можливості для того, щоб працювати в Україні, та області зокрема теж. Для компаній – це гідна заробітна плата та забезпечення базових професійних потреб працівників, для працівника особиста відповідальність».

НДЦ "ДЕМОС"

***